

Херцег - Нови од Бечког конгреса до 1830 год.

Послије Наполеоновог слома те коначних одлука Бечког конгреса 1. новембра 1814 — 1815, Бока Которска и Дубровачка Република припаде чланом 93. и 94. Аустрији. Ова одлука, као и ранији Томашићев проглас узнемирила је духове у Боки, па је долазило до мјестимичних сукоба и отпора постојећим привременим властима. Генерал Милутиновић, који је од 12. XII 1815. год. био војни и грађански гувернер Дубровника и Боке Которске имао је пуне руке посла да савлада све оне отпоре који су се појавили у народу. Још прије свога доласка у Боку Милутиновић је 4. VI управио проглас Бокељима у којему каже да долази у Боку „у име великих држава савезница”, даље их укорава што се не повинују вољи руског и аустријског цара, већ хоће сами да суде. Он ће, наставља Милутиновић, повратити ред и мир док велике силе одлуче о судбини Боке. 8. јуна аустријска флота уплови у Боку и Милутиновић у 2 сата на челу својих трупа уђе у Херцег-Нови. До оружаних окршаја дошло је у Веригама, око Рисна и Котора. Црногорци и Бокељи су морали попустити послије писма руског цара упућеног владици Петру I. „... Ми смо обратили пажњу на сусједну Вам земљу Бокељску... Ми смо одлучили повратити је аустријској држави... С тога позивјем Ваше Преосвештенство, ради опште користи, да се не само не противите заузећу тврђава од стране аустријске војске и повратите са Вашим храбрим Црногорцима у Ваше границе, него да употребите Ваш уплив, да се становништво Боке Которске склони покорити се одлуци савезничких држава, увјеравајући их да ће права и повластице, што су они уживали од најстаријих времена бити потпуно сачувани...”¹⁾

¹⁾ Павао Буторац — Бока Которска након пада Млетачке републике до Бечког конгреса (1797-1815), Загреб 1938, стр. 118, 119. — Види: Др Лазар Томановић — Догађаји у Боки Которској од године 1797. до 1814, Херцег-Нови 1912, стр. 118.

Бокелџи су, углавном тражили слиједеће: да сви бокелџки становници буду ослобођени „од сваке регуларне војничке службе и од сваког регрутовања, затим да се ослободе сваког пореза и дажбине на земљу, те на производе и на трговачку домаћу производњу”. Са своје стране Бокелџи су преузели обавезу, да ће за вријеме мира чувати границу, а у случају рата бранити исту раме уз раме са ћесарском војском, те ставити своје бродове на расположење државе са својим морнарима. Бокелџи се још обавезују да ће плаћати царину на дуван и да ће за сваку лађу дуге пловидбе плаћати од прилике девет цекина.²⁾

Аустрија је неко вријеме из нарочитих политичких разлога, обзиром на незадовољство у народу и на блиско сусједство Црне Горе и Херцеговине, ове повластице поштовала и то: да се не врши регрутација и да се плаћају само извјесне државне дажбине. Но, ова привилегија није била ништа ново за Боку, када знамо да Бокелџи нијесу ни за вријеме српске средњовјековне државе, као ни млетачке владавине служили војску.³⁾

Првих дана своје владавине Аустрија је задржавала у Херцег-Новоме затечено стање у организацији управе војске и финансија. Од 1. јануара 1816. год. ступа на снагу, за Боку и Дубровник, као и за остале илирске провинције аустријски грађански законик из године 1811. Многе одредбе овог, иначе савршеног правног дјела, нијесу се могле примјењивати за наше прилике у Боки. Овакво стање, као и непознавање менталитета становништва од стране судских и управних чиновника, рађало је незадовољство у народу.⁴⁾

Одмах приликом успостављања Покрајинске владе (Намјесништва) у Задру, послѣје цивилног и војног гувернера Далмације Томашића, долази до именована општинских управа у Херцег-Новоме, Котору и Будви. Административно-политичку власт у Котору вршила је Ц. К. Интенденца. За првог интенданта именован је био конте Станислав Буровић-Змајевић.⁵⁾

У Херцег-Новом била је успостављена Ц. К. Претур, која је имала судско-политичку и управну власт. Први претур Херцег-Новога био је Стефан Зупковић службеник за вријеме млетачко из овог града.⁶⁾

Администрација у Херцегновској општини врши се у прво вријеме ћирилицом. Састав општинског часништва остао је исти

²⁾ Антон С. Дабиновић — *Позадина бокелџског устанка год. 1869*, Рад ЈАЗУ, књ. 234, Загреб 1929, стр. 75.

³⁾ Др Стијепо Обад — *Одјек Бокелџског устанка у дубровачком крају — Устанак у Боки Которској 1869* (Зборник радова) — Котор 1970, стр. 172.

⁴⁾ Др Антон С. Дабиновић — н. дј., страна 79.

⁵⁾ Павло Буторац — н. дј., страна 117.

⁶⁾ Херцегновски архив (у даљем ХА) — год. 1816, стр. 3-4, број 2.

као и онај из доба старе Топалске општине. Интересантно је напоменути да је 10. марта 1816. године био још печат општински исти као и Топалски, тј. ћирилицом са ликом Вознесенија Господњег. Новопостављени капетан херцегновски био је Никола Ђучић бродовласник и поморски капетан из Каменара. Општинске суђе су били: Јоаким Жарковић трговац, Ђорђе Поповић, Јован Павковић из Пода и Петар Ђуричић. Одсутног капетана Ђучића замјењивао је по кадкад суђа Јоаким Жарковић и у његово име потписивао акта. Општински канцелар (секретар) био је Стефан Балтић такође бивши млетачки чиновник из Херцег-Новога.⁷⁾

Одмах почетком 1816. год. власти су у Херцег-Новоме почеле са набавком материјала за оправку тврђава и других јавних објеката. Претура Херцег-Новога тражи 1. IV 1816. год. да јој општина достави списак власника дубрава и број дубова на својој територији погодних за грађевину. Општина је послала распис свештеницима који су заједно са главарима (кнежевима) села направили спискове власника дубрава и дубова. Према овим списковима, који не приказују право стање, видимо колико је било домаћинства по селима у то доба. Претура јавља Интенденци у Кстор да је конте Буровић купио 12 коња живога креча од Елене Ђетковић из Кута за оправку Лазарета у Херцег-Новоме.⁸⁾

Прве године аустријске владавине праћене су тешком економском кризом. Народ је био осиромашео од дугог рата и страних окупација. Ово се нарочито односи на доба француске окупације. Глад је била завладала, праћена болестима. Нове власти, да би ублажиле ово тешко стање, дијелили су сиромашном становништву одређене количине кукуруза бесплатно. Претура позивље 20. I 1816. год. општину да изврши ову расподјелу жита.⁹⁾

Претура је 27. I заплијенила један дио жита и изнијела га на јавну продају. У извјештају наглашава општини да ће више дана на тргу у Херцег-Новоме бити на продаји кукуруз на велико и мало.¹⁰⁾

Народ и власти овога краја да би у потпуности одговорили датим обавезама које су биле поднијете од стране представника Боке цару, одредили су одмах сеоске страже (ронде). Свако село је имало пропорционалан број оборужаних стражара (рондара) који су имали свога старешину. Нарочито је деликатан задатак био рондара у херцегновским селима која су граничила са Турском. Пошто су се у то доба појављивале заразне болести у сусједној турској земљи, то је ронда морала даноноћно патролира-

⁷⁾ ХА — год 1816, стр. 15, број 1; стр. 861.

⁸⁾ ХА — год. 1816, стр. 1-2, бр. 2; стр. 158-160, бр. 3.

⁹⁾ ХА — год. 1816, стр. 9-10, бр. 2.

¹⁰⁾ ХА — год. 1816, стр. 19-20, бр. 2.

ти. Осим тога ронда је морала одржавати, тзв. санитарни кордон, па је морала строго пазити ко долази из Турске. Сваки затечени путник морао је бити спроведен у Лазарет и ту издржати прописну контумаџију. Прелаз из Херцег-Новога у сусједну Турску одобравао је претур. Ронде су се одржавале и на мору, јер видимо да Интенденца из Котора тражи 12. II 1816. год. од Општинне херцегновске да одреди замјену барци, која служи команданту РЕНИО (?) за одржавање ронде.¹¹⁾

Одмах по коначном доласку Аустрије велики број бокељских помораца напушта свој родни крај и одлази у луке Црнога мора и плови под руском заставом. У црноморским лукама оснивају наши људи своја бродарска, а касније и паробродарска предузећа, агенције и извозне куће. Затим многи плове и под енглеском заставом, а извјестан број се насељава у Бугарској и Румунији, гдје се баве поморством и трговином.¹²⁾

Нова власт да би још некако потакла поморце на активнији рад оснива, 24. IX 1816. год., фонд од 75.249 фиорина, који ће се раздијелити оним бокељским поморцима, који су били год. 1798. и 1799. нападнути и опљачкани од гусара, а пловили су под аустријском заставом. Општина позивље поморце и бродовласнике, да поднесу образложена потраживања Ц. К. Интенденци у Котору.^{12a)}

Да би се прикрило незадовољство које је владало у народу, а прикрило бјекство наших помораца да плове под страном заставом, нова управа је саставила депутацију Бокела, која је ишла на поклоњење цару. Ова поклонствена депутација имала је за дужност да иде у Беч и да у име народа цијеле провинције исказе непоколебљиву оданост цару. На тражење Которске интенденце, начелник Херцег-Новога Ђучић јавља 22. II 1816. год. интенданту Буровићу, да је Општина херцегновска изабрала слиједеће делегате и то: Антона Царевића, трговца, кап. Луку Црногорчевића и Андрију Павковића, посједника из Пода, који долазе у Котор, као изабраници овога краја да заједнички са другим делегатима Боке изаберу речено одасланство.¹³⁾

Да би смо боље илустровали стање које је владало у народу, навешћемо да је Херцегновска претура забранила све скупове, народне забаве, позоришта, машкараде и остало, приликом годишње прославе царевог имен-дана 27. II.¹⁴⁾

¹¹⁾ ХА — год. 1816, стр. 6 и 13-14, бр. 1, 2.

¹²⁾ Мато Мојаш — *Југославенски исељеници у Аргентини* — Наше море — Дубровник, бр. 2, год. XII/1965, стр. 89.

^{12a)} ХА — год. 1816, стр. 475-477, бр. 3.

¹³⁾ ХА — год. 1816, стр. 38-40, бр. 3.

¹⁴⁾ ХА — год. 1816, стр. 50-51, бр. 2.

Власти су настојале да подигну мјесну трговину, поморство и транзит, да би на тај начин ублажили силну економску кризу, која је владала у овом крају. Нарочито су били погођени трговци који су имали приштећене млетачке талире. Одлуком Покрајинске владе од 13. II мијењао се један млетачки талир за два аустријска фиорина. Куповна моћ талира била је далеко већа од означеног државног курса што је довело људе до ослетног сиромашења. Затим Претура позива све оне зајмодавце, који су давали у зајам новац или било шта потраживали од бивших француских власти, да се пријаве општини ради заједничког потраживања.¹⁵⁾ У једном другом наређењу се каже, да у ова потраживања спадају уз наведено и заостале плате бившим припадницима италијанских и далматинских трупа, акције и улагања у разна државна, војна и полудржавна предузећа. Припадницима поменутих трупа накнада ће се исплатити по 300 лира као заостатак дужних мјесечних припадности. И бивши начелници Херцег-Новога за вријеме француске владавине 1812-1813. год. Никола Живковић и Трипун Бронза достављају Ц. К. Интенденци у Котору рачуне и документе на 2.430 француских франака, коју је суму француска управа у Херцег-Новоме остала дужна општини за смјештај војних лица.¹⁶⁾

Организацију поморства и поморске трговине ометали су гусари који су непрестано крстарили Јадранским и Јонским морем. Тек окупацијом Алжира од стране Француза 1830. год. поменута мора су била ослобођена сјеверно-афричких гусара. Мјесне власти су редовно извјештавале све поморце о кретању гусара. Тако аустријски конзул из Отранта јавља да је брод „Св. Антун“ власништво Ивана Бронзе из Пераста на путу из Бари-а за Отранто нападнут од алжирских гусара.¹⁷⁾ Лучка капетанија из Роса јавља 14. II свим поморцима да је брод под енглеском заставом звани „*Buona Fortuna*“ био нападнут и опљачкан од туниских гусара, а тако исто и брод кап. Јосипа Злошила — Дубровчанина, од једног туниског шамбека. Затим брод кап. Ђура Пасиновића звани „*Зефир*“ нападнут је од триполитанских гусара, а 21. III јављају се у Јадранском мору двије фрегате алжирских гусара, како јавља огласом Претура Херцег-Новога Томо Радимири, заповједник полаке „*Доброта*“, стигао је 21. IX 1816. год. у херцегновску луку из Трста, те извјештава лучке власти, да у водама Ромање крстари пет алжирских гусарских бродова, који су до сада опљачкали три пјелега Папске државе.¹⁸⁾

¹⁵⁾ ХА — год. 1816, стр. 48-49; 92-93, бр. 2-3. — Види: Др Антон С. Дабиновић, н. дј., стр. 81.

¹⁶⁾ ХА — год. 1816, стр. 107-108; стр. 117-118, бр. 2 и 4; стр. 451-459, број 2.

¹⁷⁾ ХА — год. 1816, стр. 11-12, бр. 2. — Види: Павао Буторац н. дј., стр. 121.

¹⁸⁾ ХА — год. 1816, стр. 11-12, бр. 2; стр. 21-22, бр. 2; стр. 27-28, бр. 2; стр. 348-349, бр. 1; стр. 465-466, бр. 2.

Трговачки бродови су пловили и у конвоју, који су пратили аустријски ратни бродови. Кап. Крсто Лазаревић из Баошића, сувласник и заповједник бригантина »*Rivelliano*«, пловео је 1826. Средоземним морем у конвоју од двадесет и три брода. На сидришту острва Родос налазили су се 25. IX следећи капетани из херцегновског краја: Крсто Лазаревић, Јово Рађенковић, Александар Ђурасовић, Ђорђе и Марко Обиловић и Богдан Квекић, који су пловили у заједничком конвоју.^{18а)}

За вријеме млетачке владавине недјеља је био пазарни дан у Херцег-Новоме. Аустријске власти су на тражење римокатоличких свештеника ово забраниле. Трговци из града и околине улажу жалбу 27. IV 1816. Интенденци у Котору и моле да се поново одобри одржавање пазара недјељом, јер сељаци из околних села, тога дана могу доћи у великом броју у граду на пазар.¹⁹⁾

Сви поморци који заповиједају своје и туђе бродове или су укрцани на исте у својству официра, морнара или пилота морају се снабдјети потребним законом предвиђеним исправама. Ово нарочито важи за капетане дуге пловидбе. Неколико дана прије ове наредбе, која је услиједила 30. III 1816, Претура Херцег-Новога тражила је од општине списак бродова и капетана који плове под туђом заставом.²⁰⁾

Лучка капетанија у Росама води надзор о бокељским бродовима који вију страну заставу, а нарочито руску. Тако, Поморска влада из Трста наређује Лучкој капетанији у Росама да у случају доласка бродова са страном заставом изврши најсавјеснију провјеру људства, докумената и терета. О учињеном нека одмах извјести Поморску владу, а броду забрани одлазак до даље наредбе.²¹⁾

Поморска влада забрањује одлазак из Роса, до даљег наређења, полаки „*Березина*“, коју заповиједа Гаврило Антовић поморски капетан из Херцег-Новога, а која вије руску заставу.^{21а)}

Лучка управа Росе јавља да поједини капетани и власници бродова мијењају имена својим једрењацима без одобрења и знања надлежних лучких власти. Свако мијењање имена или изгледа (надграђе брода) мора се пријавити властима што ће бити унијето у бродске исправе.²²⁾

Херцегновска Претура јавља 11. V 1816. год. свим поморцима, власницима трговачких бродова, да сви бродови морају има-

18а) Томо Радуловић и Владимир Уљаревић — *Из бродских дневника бокељских једрењака* — ГПМК XIX — 1971, стр. 83.

19) ХА — год. 1816, стр. 93, број 3.

20) ХА — године 1816, стр. 76-77; стр. 95, бр. 2-3.

21) Архив Поморског музеја — Котор (у даљем АПМК) — Лучка управа Росе (у даљем ЛУР) 1818. I/2.

21а) АПМК — ЛУР — 1819, број 7 — I/2.

22) ХА — год. 1816, стр. 189-190, број 2.

ти законом прописане бродске документе, а њихови заповједници положени капетански испит. Ово је наређење Херцегновској претури доставила Поморска управа из Трста. Први пут власти траже од заповједника бродова да имају положене испите.²³⁾

Године 1820. аустријске власти донијеле су уредбу о полагању испита за звање капетана и шкривана (поручника трг. морнарице), а године 1825. Централна поморска управа у Трсту прописује пловидбени стаж од 5 година као услов за стицање звања капетана дуге пловидбе. Од овог стажа кандидати су морали бар једну годину провести на једрењацима дуге пловидбе у звању пилота, шкривана или кадета.²⁴⁾

Претура Херцег-Новога доставила је 27. X 1816. године Општини и Лучкој капетанији циркулар у којему државне власти из Котора дају упутства Претури како треба издавати пасоше и дозволе пловљења капетанима мале обалне пловидбе. Ту су тачно прецизирана њихова права и дужности. Такође се предвиђа, које све документе треба кандидат да поднесе властима. И поред овог наређења Општина Доброта се жалила да Лучка капетанија Росе и Которска претура отежавају и успоравају давање пасоша и докумената капетанима мале обалне пловидбе.²⁵⁾

Интересантно је напоменути, да је начелник Херцегновске општине кап. Никола Ђучић напустио дужност и да је за начелника општине постављен суђа Јоаким Жарковић, јер видимо да му се 24. VIII обраћа интендант Буровић и да га 31. VIII позива да дође на неко савјетовање у Котор.²⁶⁾

Претур Стефан Зупковић из Херцег-Новог извјештава путем огласа грађанство, 21. IX, да је одредбом владе установљено у Котору Ц. К. Поглаварство за Аустријску Албанију (тј. Боку Которску). Први новопостављени поглавар (циркуо) био је Франћеско де Супе (de Suppe), свечано устоличен дана 15. IX 1816. год. Нови поглавар, већ 19. IX шаље свим општинама упутства о вођењу администрације, писању молби и аката, који се упућују поглаварству, наравно на италијанском језику који је Аустрија фаворизирала на приморју на штету српскохрватског.²⁷⁾

Пошто је било учестало бјежање становништва овога краја у Цариград, Русију и друге земље то је Которска претура строго забранила сваки одлазак у иностранство без дозволе полицијских власти. У првом раздобљу аустријске владавине општине су из-

²³⁾ ХА — год. 1816, стр. 185-186, број 2.

²⁴⁾ Миливој Ш. Милошевић — *Како су се стицала звања у трговачкој морнарици у периоду од 1681. до данас*, ГПМК бр. V/1956, стр.172.

²⁵⁾ ХА год. 1816, стр. 560-562, број 3; стр. 171-172, бр. 2.

²⁶⁾ ХА — год. 1816, стр. 362-363, број 1.

²⁷⁾ ХА — год. 1816, стр. 432, 433, бр. 2; стр. 467, 468, бр. 2; стр. 469-472, број 2.

давале пасоше и дозволе поморцима и путницима, а од 25. V Претурa је потврђивала све издате дозволе. Сва она лица која без дозволе напусте земљу, дужна је општина пријавити најжитније властима, које ће против истих предузети законске мјере. По свој прилици су агенти појединих страних компанија врбовали наше поморце и раднике. Претурa херцеговска наређује Општини да учини све потребно да би се пронашли страни емисари, који иду по селима и врбују наше људе да бјеже у емиграцију. Уколико се такви пронађу нека се стражарно спроведу у град и предају Претури.²⁸⁾

Да би ублажили несташницу у храни и у помањкању живежних намирница власти су забраниле извоз жита, кромпира и уља, као и свих пољопривредних производа из ове провинције за годину 1816. Да би се ублажила велика несташница хљеба претур Херцег-Новога је 14. X зауставио и секвестирао брод кап. Гргура Маровића из Доброте, који је стигао у Росе на путу из Драча за Венецију пун кукуруза. Кап. Маровић је возио кукуруз за рачун Вицка Ивановића таксџе из Доброте, који је пристао да овај товар жита искрца у Херцег-Нови, као помоћ становништву. Поглавар де Супе из Котора пише Општини Херцег-Нови 3. XII: да би се ублажила несташница у хљебу у Боки, требало би пронаћи међу трговцима или поморцима неколико шпекуланата који би пошлци у Албанију и донијели око осамсто стара жита.²⁹⁾

Ради свега овога Ц. К. Поглавар де Супе послао је 2. X општинама упутства како треба снабдјевати становништво живежним намирницама. Тада је заведена, по свој прилици први пут, рационализација хране (провизација).^{29а)}

И ако се у постојећим обавезама предвиђа да наши људи, између осталог плаћају царину на дуван и остало, види се да су то многи избјегавали. Претур Херцег-Новога јавља 1. VIII Лучкој капетанији Росе да ће сви бродови који плове за Напуљ натоварени сољу, дуваном, папиром, прахом итд. бити конфисковани, уколико предходно немају склопљен уговор о укрцаном товару на основу којег су уредно платили припадајућу царину као и остале таксе.³⁰⁾

Генерал Милутиновић цивилни и војни гувернер Боке и Дубровника јавља 29. IV 1816. год. да се у овој провинцији појавила куга. Још раније је била Претурa Херцег-Новога забранила прелаз преко границе у сусједну Турску „јер тамо влада заразна болест”. Власти у Херцег-Новом успостављају санитарни кордон, на челу којег је био пуковник Лисински. По његовом наређењу

²⁸⁾ ХА — год. 1816, стр. 163-165; стр. 167-178, бр. 2.

²⁹⁾ ХА — год. 1816, стр. 202, 203, 210, 211, 603 и 604.

^{29а)} ХА — год. 1816, стр. 615, 616, бр. 2.

³⁰⁾ ХА — год. 1816, стр. 315, 316, бр. 2.

образован је кордон за читаву Боку. Лисински доноси уредбу 1. X о издржавању карантина аустријских држављана који долазе из Турске. У Херцег-Новоме командант града био је уједно и командант санитарног кордона. Дуж читаве границе биле су организоване страже које су будно пазиле да нико не пређе границу. Сеоске страже (ронде) су даноноћно патролирале. Ivan Scanbman командант града и кордона укорава Општину да је на једном стражарском мјесту, приликом обиласка, нашао дјечака од 15 година који је неспособан за ношење оружја.³¹⁾ Претура Херцег-Нови је прописала оштре казне и глобе за све оне који се не држе „Санитетског закона” и одредаба у вези заштите становништва од заразне болести. Такође је донесен и правилник, 3. VI, који регулише питање паше на имањима аустријских грађана у сусједној Турској. Општина доноси 4. VI уредбу о одржавању сеоских стража о чему шаље распис и упутство сеоским главарима. Надинтендант Ханибал Буровић из Херцег-Новога јавља 24. XII да је Санитарна управа наредила да је потребно да сеоске страже и за вријеме зиме ноћу остану на својим стражарским мјестима да се неко неби пребацио из сусједне Турске, јер у околини Требиња још влада заразна болест.³²⁾

У ово доба Херцег-Нови је имао врло развијену и добро организовану здравствену службу. У граду су била два љекара и то др Александар Ђоракући (већ 40 година љекар у Херцег-Новоме) и Марко Ђоновић. Претура наређује Општини да љекару Ђоновићу стави на расположење превозно средство ради обавезног прегледа становништва. Из једног другог наређења видимо да се у Херцег-Новоме 2. IX налазе љекари: dr Terretti и др Јуринић. И за њих се побринула Општина, па су и они добили „добре коње” и моћи ће редовно обилазити сва села у општини.³³⁾

И поред свих ових мјера предострожности ипак су људи прелазили криомице у Херцеговину и обратно. Тако су 22. VII из Мокрина прешли аустријску границу: Никола Лепетић и Марко Тушуп. Херцегновска Претура наређује Општини уколико се врате поменута лица да се одмах ухапсе и спроведу у Лазарет, а затим на издржавање казне. Нешто раније 8. VII рањен је Алија Омеров Бећировић из Турске код Мокрина од стране Стефана Лакичевића и Вида Пиштињака. О овоме је Здравствена станица Херцег-Нови извјестила Општину на даљи поступак³⁴⁾

Ц. К. интендант Буровић из Котора својим актом од 20. VII одаје јавно признање Општини Херцег-Нови ради добро органи-

³¹⁾ ХА — год. 1816, стр. 134-136; стр. 503-504; стр. 526, бр. 1.

³²⁾ ХА — год. 1816, стр. 204-205; стр. 232-234; стр. 237 и 614, бр. 2.

³³⁾ ХА — год. 1816, стр. 395-396, бр. 1.

³⁴⁾ ХА — год. 1816, стр. 259, бр. 1; стр. 327-328, бр. 2.

³⁵⁾ ХА — год. 1816, стр. 278, бр. 2.

зоване и вођене санитарне службе. Ово, по свој прилици зато, јер на овој територији није било појаве заразне болести која је у то доба владала у Турској.³⁵⁾

Покрајинска влада из Задра јавља 23. VII Претури Херцег-Нови, а ова Лучкој капетанији Росе и Општини, да је одлуком владе ријешено да Санитарни магистрат у Трсту буде Привремена централа за поморска санитарна питања. Одмах затим 4. VIII видимо да Привремена централа за поморска санитарна питања доставља распис Претури Херцег-Нови у којему каже да многи поморци, који дођу својим бродовима у Драч, неће да дођу у аустријски конзулат ради пријема здравствених исправа. Зато се обавјештавају сви поморци, да ће прекршитељи морати да издрже најстрожију контумацију приликом доласка у наше луке.³⁶⁾

Видјели смо да је година 1816. била праћена нестацицом хране, болестима и slabим пољопривредним приносима. Поглаварство из Котора, да би доскочило овим недаћама, тражи од Претуре Херцег-Нови, 27. X, да се на територији општине оформе нарочите комисије које ће се бринути о унапређењу трговине, занатства и индустрије.³⁷⁾

У Херцег-Новоме је за вријеме млетачке владавине отворена прва пошта, па је и за вријеме аустријске владе наставила са радом. 24. X 1816. вршена је лицитација за превоз поште морем од Херцег-Новога до Виталине. Которско поглаварство потврђује излицитирану суму од 2,30 фиорина за сваки „трагет”.³⁸⁾

Представништво владе за Далмацију у Задру јавља 12. XI 1872. године да је генерални конзул краљевине Двају Сицилија у Трсту, да би што боље унапредио трговачке и пословне везе са овим крајем, одредио једног херцегновског грађанина за конзуларног агента своје државе у Херцег-Новом. Из алманаха за 1829-1848. видимо да је први конзуларни агент у Херцег-Новом био Иван Царевић, трговац и бродовласник. Иван Царевић је привремено водио и конзуларну агенцију краљевине Двају Сицилија 1828. год. у Котору.³⁹⁾

По свему изгледа да је и влада Велике Британије год. 1827. имала своју конзуларну агенцију у Херцег-Новоме, која је била у надлежности постојећег вице-конзулата у Дубровнику. Из докумената видимо да се 1836. год. укида вице-конзулат Велике Британије у Дубровнику, као и његова конзуларна агенција у Херцег-Новоме. Енглески конзуларни агент у Херцег-Новоме био

³⁶⁾ ХА — год. 1816, стр. 286-287, бр. 3; стр. 333-334, бр. 2.

³⁷⁾ ХА — год. 1816, стр. 563-565, бр. 3.

³⁸⁾ ХА — год. 1816, стр. 568-569, бр. 2.

³⁹⁾ Проф. Шиме Парчић — *Дипломатско-конзуларна представништва страних земаља у Далмацији за вријеме друге аустријске владавине* — По-морски зборник број 6 — Задар 1968, стр. 607.

је Августин Рецо, поморски капетан и бродовласник, који је у почетку аустријске владавине заповиједао бригантин „Случај”, власништво Крста Бронзе из Пераста, настањеног у Трсту. У јануару мјесецу 1842. године, последије Ивана Царевића, именован је конзуларним агентом Двају Сицилија у Херцег-Новоме Demetrio (Митар) Abramarijon, посједник и поморски капетан из овог мјеста. Године 1843. овај конзулат престао је дјеловати у Херцег-Новоме.⁴⁰⁾

У почетку су страни конзуларни представници у Далмацији могли бити само поданици односне државе, а већ 1818. године дозвољена је та служба и аустријским држављанима. Већина њих вршила је ту службу професионално за плаћу, док их је мањи број био плаћен хонорарно.⁴¹⁾

Послови тадашњих страних конзула и конзуларних агената у Далмацији могу се пратити из многобројних архивских докумената. Њихова дјелатност сводила се на вођење преписке са локалним властима, затим из дописивања са својим генералним конзулом, колегама у другим конзулатима, издавања крштеница и путница, уписивања доласка и одласка бродова своје државе у дотичној луци, побирање разних конзуларних такса итд. Таква установа, у нашим крајевима, била је првенствено намијењена поморским пословима.⁴²⁾

Велики дио помораца овога краја доласком Аустрије ступа у службу тршћанских бродовласника. Трст је био центар аустријског поморства, који је Аустрија нарочито фаворизовала на рачун Боке Которске. Кап. Андрија Сабљичић заповиједа вашел „Таргар”, власништво Јована Јовановића из Трста; кап. Марко Сабљичић из Ратишеvine заповиједа полаку „Трећа”, власништво Николе Корбузи из Трста; кап. Михаило Сабљичић, заповиједа бригантин „Милост”, власништво Андрије Колокони из Трста; те кап. Јован Андрић, бригантин „Ослободитељ”, власништво Тодора Мексе из Трста. Капетан Крсто Цотић заповиједа брик Андрије Квекића из Пода настањеног у Трсту. Капетан Ђорђе Обиловић из Каменога заповиједа бригантин „Неустрашиви”, власништво Петра Петровића из Задра. Кап. Мато Јанковић из Топле заповиједа полаку „Град Пореч”, власништво Јована Куртовића из Трста, а кап. Александар Јанковић из Топле — бригантин „Храбри”, власништво Тодора Мексе из Трста. Капетан Петар Јанковић из Топле заповиједа тартану „Богородица Савинска”, власништво Цвјетка Јовановића из Трста. Још су тршћанске бродове заповиједали капетани: Ђорђе Сенић, Шпиро Милашиновић, Ђорђе Дуковић, Раде Дуковић, Марко Комненовић, Марко Жив-

⁴⁰⁾ Проф. Шиме Парчић, н. чл. стр. 608.

⁴¹⁾ Исто, стр. 617.

⁴²⁾ Исто, стр. 606.

ковић, Павле Живковић, Петар Рађенковић, Александар Савов Рађенковић, Петар Цотовић, Илија Рађенковић, сви родом из Топле. Затим капетани: Нико Ђоновић, Петар Андровић, Шпиро Грушић, Августин Рецо, Шпиро Иванковић, сви родом из Херцег-Новог, а заповиједали су бродове разних бродовласника чије је сједиште било у Трсту. Капетани Пода, Сасовића и Кута: Јово Мисинезовић, Ристо Матковић, Нико Мусић, Јово Мусић, Јероним Мусић, Васо Мусић, Крсто Гопчевић и Јован Квекић, сви из Пода; Јово Вучковић, Лука Вучковић и Симо Чуквас из Сасовића; Александар Накићеновић, Никола Накићеновић, Александар Кочетановић, Аким Вујачић, Филип Сушић и Симо Сушић из Кута, заповиједали су такође тршћанске бродове. Капетани из Херцеговске ривијере: Петар Ђурасовић и Ђорђе Војводић из Кумбора; Илија Црногорчевић, Томо Црногорчевић, Лука Црногорчевић и Јован Црногорчевић из Баошића; Илија Матовић, Шпиро Станишић, Јован Милутиновић, Симо Секуловић, Марко Секуловић и Крсто Секуловић из Крушевица (Бијелских); Симо Желалић, Ђуро Злоковић, Александар Злоковић, Лазар Маловић, Андрија Желалић, Лазар Маловић и Драго Шеровић из Бијеле. Капетан Михаило Цицовић заповиједао је задарски брод; а Крсто Поповић из Јошице, брод тршћанских бродовласника. Осим ових бродова наши капетани су заповиједали бродове и наших бродовласника чије је сједиште било у Херцег-Новом, као капетан Крсто Цвјетковић — бригантин, чији је власник био Јован Бошковић и он. Бошковићеву полаку „Поликсена“ заповиједао је Јефто Видаковић из Требесина. Капетан Гаврило Сенић заповиједао је трабакулу „Невини“, власништво Мата Лазовића трговца из Топле; затим кап. Александар Рађенковић — брик „Син добра гласа“, власништво поменутог Лазовића. Лазовић је био власник и полаке „Глас“, коју је заповиједао Сава Рађенковић, а његову полаку „Султану“ кап. Јован Рађенковић из Топле. Капетан Шпиро Дуковић заповиједа полаку чији су власници Стефан Ризнић и кап. Дуковић из Топле. Капетан Никола Дуковић је сувласник бригантина „Фрањо II“ скупа са Матом Лазовићем трговцем. Капетан Јован Панајоти заповиједа полаку чији су власници Јован Цвјетковић и Илија Јанковић из Топле. Бродовласник Јован Бошковић из Херцег-Новога живи и умире у Смирни и један дио свог великог имања оставља за оснивање Српске поморске закладне школе у Србини. Квекићи и Гопчевићи са Пода као и Мато Лазовић, Крсто Бронза и Стефан Ризнић селе ради својих трговачких послова из Херцег-Новога у Трст.

Кап. Гаврило Сенић заповиједа брод Николе Царевића из Топле, а патрун Иван Мандић брацеру „Свети Никола“. Бродовласник Јован и Крсто Цвијетовић живе у Венецији, а његов бригантин „Племенити“ заповиједа кап. Лука Павковић из Пода. Бродовласник Илија Јанковић, чији брик „Добротворан“ и брик

„Еоло“ заповиједају браћа кап. Симо и Филип Сушић из Пода, стално живи у Трсту. Капетан Митар Злоковић из Бијеле, као и Драго Шеровић и Лука Маловић заповиједају сваки своју галеоту која је регистрована код Лучке капетаније Росе.⁴³⁾

У једном другом списку бродова дуге пловидбе општине херцегновске из 1825. год. налазе се 62 брода велике обалне пловидбе као и 5 бродова мале обалне пловидбе. Из овога списка видимо да бригантин „Милорадовић“, који заповиједа кап. Василије Познановић из Ратишеvine, плови под руском заставом, као и бригантин „Свети Спиридон“ кап. Лазара Гопчевића из Пода; те бригантини Александра Рађенковића и Александра Јанковића из Топле; и бригантин Луке Сенића „Срећни“; бригантин Ђорђа Марића из Топле; те полаке капетана Гаврила Коларића, Петра Станишића из Каменога; шкуна Митра Ђурасовића; бригантин Мата Ђурасовића и бригантин Николе Ђурасовића из Кумбора. Бригантин „Крк“ Илије Црногорчевића и бригантин Павла Стојковића из Баошића плове под руском заставом. Сви бродови који су пловили под руском заставом били су регистровани у једној од руских црноморских лука.⁴⁴⁾

Аустријске власти настоје да што боље снабдију становништво храном, па одмах на почетку своје владавине настоје да развију рибарство у овом крају. Још у млетачко доба становништво херцегновске ривијере бавило се рибарством, па је свако мјесто на обали имало организоване рибарске „дружине“, са неколико мрежа, барака и осталог алата. У овом раздобљу у Херцег-Новоме је регистровано око 13 гаета, док их нешто касније налазимо 46 са припадајућим мрежама.⁴⁵⁾

У ово доба настављају са радом школе које су радиле у млетачком периоду владавине и то онда код фратарара Капуцина, гдје су ђаци учили: читање, писање, вјеронауку и латински језик. Ову школу су похађали ученици од 6 до 14 година узраста. Школи су похађала и дјеца државних службеника и богатијих трговаца. Капуцински манастир је и за вријеме млетачке владавине уживао углед у граду, па је ту засиједао и Суд добрих људи. У Херцег-Новоме је још радила фратарска школа код самостана Св. Антуна коју можемо пратити од 1701. год. па до нашег доба.

⁴³⁾ АПМК — Списак трговачких патентованих и непатентованих бродова херцегновског територија — сачињен 20. XII 1814. Објавио га: Петар Д. Шеровић — *Неколико података о поморству херцегновске општине XVIII и XIX в.* — ГПМК, бр. II/1953, стр. 57-64.

⁴⁴⁾ АПМК — Списак бродова дуге пловидбе или патентованих којима заповиједају капетани из општине херцегновске — 1825. год. објавио га Петар Д. Шеровић у г. чл. стр. 65, 66, 67.

⁴⁵⁾ Јосип Базиоли — *Развојни пут рибарских бродова и чамаца* — Поморски зборник 4 — Задар 1966, стр. 293.

И ову су школу похађали ученици од 6 до 14 година, а предавали су се исти предмети као и код капуцина, наравно на италијанском језику.

Топалска школа је постојала још 1769. год. У њој је 1796. године био учитељ Јован Ђоћа (ТНЮТНІА) православни свештеник који је овдје учитељевао петнаест година. У овој школи Јована Ђоће учило се: читање, писање, италијански, српски (illigico) и француски (за вријеме француске владавине), затим је предавао православну вјеронауку, аритметику, историју и географију. Школу су похађали ученици од 9 до 14 година старости. Године 1811. похађало је школу 12 ученика. Ове године одлази свештеник Јован Ђоћа, а 1812. долази за пароха Топалског Јосиф Троповић, јеромонах манастира Савине, и школа наставља са радом. Године 1815. и 1816. па даље школа наставља да ради. У овој школи у овом раздобљу је учио и Петар II Петровић-Његош пјесник и владар Црне Горе, као и велики број врло заслужних свештеника, поморских капетана и трговаца. Године 1817. отвара школу и свештеник Томо Накићеновић у Кутима, затим свештеник Лука Раповац у Сасовићима. Од 1812. ради школа у Бијелој коју воде свештеници. Све ове школе биле су под управом цркве, а издржавали су их становници дотичних мјеста.⁴⁶⁾

Да би смо боље илустровали колика је била љубав наших људи према књизи у овом добу навешћемо претплатнике на Вуков ријечник из 1818. године. Претплатници су слиједећи: „Василије Лубардић, великокупац и грађанин Млетачки из Ерцег Новог; Ђорђе Живковић, в. к. пензионисани мајор из Новог Ерцега у Луци Которској; Јово Матишоровић поморски капетан из Ерцег Новог; Петар Обиловић, морски капетан, великокупац и грађанин Млетачки из Ерцег Новог; Христифор Цвјетовић, великокупац и грађанин Млетачки из Ерцег Новог.

Из Савине: Никанор Богетић настој. Савине; Јосиф Троповић, јеромонах Савине и парох од Топле; Макарије Грушић јеромонах Савине; Никодин Лазаревић јеромонах Савине и парох од Мокрина; Софроније Ђучић јеромонах Савине и парох од Каштела Новог; Ђирило Цвјетковић, родом из Боке Которске, постриженик манастира Савине и јеромонах у владицином двору у Шибенику и прото Симеон Злоковић — Каштелновски”.⁴⁷⁾

Развој херцеговског краја од 1830. до 1860. године наставићемо у броју 6. нашег Зборника.

⁴⁶⁾ Максим Злоковић — *Развој школства у Боки Которској* — (у рукопису).

⁴⁷⁾ *Сабрана дјела Вука Ст. Караџића — Ријечник — Просвета, Београд 1970.*

Résumé

HERCEG-NOVI DU CONGRÈS DE VIENNE JUSQU'EN 1830

Maksim ZLOKOVIĆ

L'époque de la seconde domination de l'Autriche, dans les premières dizaines d'années, est pleine de troubles, de résistances et de mécontentement. Ce mécontentement a été renforcé par l'inoubliable crise économique qui régnait à Boka après les guerres de Napoléon. La marine, importante branche de l'économie politique de Herceg-Novî, qui était à son déclin, commence tout doucement à se renouveler. Le commerce et l'économie politique de Herceg-Novî qui fleurissaient autrefois, se rétablissaient difficilement, à cause des dures lois autrichiennes et aussi, à cause des maladies épidémiques en Turquie, voisine alors. Le commerce transitaire qui, jadis était fort développé, n'existe presque pas.

L'Autriche ne tenait strictement pas les promesses faites devant les grandes puissances, ce qui provoquait des troubles. Beaucoup de gens, en particulier les navigateurs et les armateurs quittaient leur pays natal et s'établissaient en Russie, en Roumanie, en Bulgarie, en Italie et dans les pays d'outre-mer. Un grand nombre de voiliers de la région de Boka Kotorska naviguaient sous le pavillon russe.

Dans les eaux de la mer Adriatique, de la mer Ioienne et de la mer Méditerranée, il y avait beaucoup de corsaires algériens et tunisiens qui présentaient beaucoup de difficultés au commerce maritime et les bateaux devaient naviguer en convoi. Les autorités du port avertissaient les navigateurs de l'appartion des navires pirates.

Le centre de la marine de l'Autriche était à Trieste que, de toutes ses forces, les autorités autrichiennes favorisaient, au détriment de Boka Kotorska et de toute la côte. C'est pour cette raison que beaucoup de nos capitaines de marine, de nos armateurs et de nos navigateurs ont quitté le pays pour aller à Trieste où ils transféraient leurs entreprises pour y donner des nouvelles. Beaucoup d'entre eux fusionnaient leurs capitaux et formaient de nouvelles sociétés. Tout ceci a contribué à la pauvreté graduelle de notre région et au lent développement au point de vue commerce et culture. La pêche et l'agriculture ont commencé tout doucement à se développer, encouragées par les autorités autrichiennes.

La restauration des forteresses et des constructions publiques a commencé tout de suite après l'arrivée des Autrichiens.

La période de 1830 à 1860 sera élaborée dans le numéro suivant du Code.